

De ritus in woord en muziek

een chemisch huwelijk

door

Maarten Zweers

Niets in het navolgende is dogmatisch of confronterend bedoeld. Het is alleen een persoonlijke getuigenis van een levenslange, onconventionele zoektocht naar het goud in onze ritus en in ons muzikale erfgoed.

De Muze en de eeuwige wisselwerking tussen geest en stof

Het woord 'muziek' is afkomstig van het Griekse woord 'Mousa', waarmee de goddelijke macht werd aangeduid, die vanaf de woonstee der goden, de Olympus, de mens kon beroeren. Negen Muzen werden onderscheiden, die kunstenaars konden inspireren tot het maken van met name poëzie en muziek.

Met het door inspiratie tot stand komen van kunstwerken is echter alleen het eerste traject beschreven, dat bij het proces van iedere kunstbeleving behoort. Het is het traject, dat de kunstenaar doormaakt, die door inspiratie tot vormgeving komt. Maar vervolgens wordt de kunstgenieter op zijn beurt weer door het kunstwerk geïnspireerd. Dat is het complementaire traject, waarbij we door de confrontatie met het vormgegeven kunstwerk tot ideeën komen.

Beide trajecten tezamen vormen het eeuwige cyclische proces, dat in feite in alles speelt en dat voorwaardelijk is voor iedere ontwikkeling. Het is de eeuwige wisselwerking tussen de geestelijke en de stoffelijke wereld, waar alles uit voort komt. Het is wat in Mozarts opera "Die Zauberflöte" zo mooi de mysteriën van Osiris en Isis wordt genoemd, respectievelijk de goden van zon en maan, van de mannelijke geest en de vrouwelijke, vormgevende krachten.

Alles wat zich in de gehele schepping aan vormgevingen voordoet is vanuit de geest van de Grote Kunstenaar – de Opperbouwmeester des Heelals – gevormd. En het is Zijn vormenwereld, Zijn Schepping, die ons tot leerschool dient.

Vanuit een bron, die uit Zijn klinkende Woord is voortgekomen, putten op hun beurt de grote dichters en componisten op vergelijkbare wijze, zij het een orde lager en geholpen door de Muze. En zo komen zij tot hun kunstwerken. De Schepping is onze primaire leerschool. De grote kunstwerken kunnen ons op vergelijkbare wijze tot lering dienen. En in feite doet iedere mens, die iets maakt en daar vervolgens weer van leert, hetzelfde. Zo voltrekt zich zowel op goddelijk als op menselijk niveau het eeuwige cyclische proces, waarin ideeën tot vormgeving komen en vervolgens die vormgevingen weer tot vernieuwde ideeën leiden.

Schoonheid, waarheid en de Koninklijke Kunst

Waar een kunstwerk ons beroert spreken we van schoonheid. Wat is schoonheid eigenlijk?

Ideeënwereld en vormenwereld, geest en stof – noem de twee-eenheid zo u wilt – ze staan niet alleen permanent met elkaar in wisselwerking, maar getuigen daarbij ook nog van elkaar. Achter iedere vormgeving schuilt één daarmee corresponderende, meestal complexe idee. En omgekeerd komen wij alleen tot ideeën, omdat vormgevingen die oproepen, als we daaronder tenminste niet alleen de fysiekmateriële vormen verstaan, maar ook de imaginaties in onze verbeelding. Iedere idee kan slechts tot één corresponderende vormgeving leiden. Als de idee anders zou zijn zou ook de daarmee corresponderende vorm anders zijn. Dat de ene vorm anders is dan de andere, kan alleen

als er ook een andere idee-impuls aan vooraf is gegaan. Het omgekeerde geldt eveneens. Ze bestaan als kip en ei wederzijds enkel en alleen door elkaar.

Als nu in de vormenwereld waarheid tot vorm komt, kan dat alleen maar tot een gelukservaring leiden. Immers, al wat leeft en dus ook de mens, is uit hetzelfde bouwplan afkomstig en zal zich optimaal voelen als elementen daarvan zich naar waarheid kunnen openbaren. Die gelukservaring noemen wij schoonheid.

De mens maakt een bewustzijnsontwikkeling door, waarbij hij steeds meer vanuit het onderbewustzijn naar het dagbewustzijn weet te brengen. Waar we vormgevingen ontmoeten, die van wijsheid getuigen, maar we die wijsheid nog niet met ons dagbewustzijn kunnen grijpen, kunnen we die al wel met ons onderbewustzijn ervaren en wel door de schoonheidservaring, die de vormgeving ons geeft. Een schoonheidservaring wijst er dus op, dat ons onderbewustzijn in een vormgeving waarheid als de daarachter schuilgaande idee heeft herkend. Dit verklaart onder andere waarom de ongerepte natuur ons altijd een schoonheidservaring geeft.

Allerlei ideeën kunnen we lanceren en in het westen vorm geven. Zodra die vormgevingen schoonheid gaan uitstralen, is dat een teken dat we in de buurt van waarheid zijn gekomen. Zelfs waar het lelijke, duivelse of rampzalige in kunst wordt uitgedrukt, kunnen we een schoonheidservaring hebben. Het is een teken, dat ons onderbewuste, ons gevoel, ons vertelt, dat het kunstwerk van waarheid spreekt. Dat die waarheid voor ons persoonlijk ook een onaangename kan zijn, doet aan die waarheid niets af. Hoe mooi is niet Pizarro's aria uit Beethovens opera *Fidelio*, terwijl hij de meest afgrijpselijke schoft is. Beethoven typeert hem muzikaal naar waarheid.

Dit verklaart de grote betekenis van de kunsten. Grote kunstwerken verraden door hun schoonheid, dat zij lichtbakens zijn op de weg, die wij moeten gaan. Daarom is bewustwording van hun verborgen wijsheid voor de zich verder ontwikkelende mens zo belangrijk en moet het niet bij een gevoelservaring van schoonheid blijven. Waarheidservaringen zullen zich naar mijn overtuiging in de nieuwe tijd steeds meer aan de schoonheidservaringen gaan toevoegen.

Waar de kunsten zich verenigen ontwikkelen ze de hoogste kracht. Waar de mens hun wijsheid in zijn levensgang vertaalt, kroont hij hun wezen tot de Koninklijke Kunst. Daarom spreekt onze ritus van de Koninklijke Kunst als het er om gaat het leven vorm te geven naar het van louter wijsheid getuigende bouwplan van de Opperbouwmeester.

De natuurlijke samenhang tussen poëzie en muziek en onze ritus

Alle kunstvormen overlappen ten dele elkaars werkterrein. Zo heeft de muziek een bijzondere band met de dans en de poëzie, met beweging en het klinkende woord.

Alles in de gehele kosmos getuigt van ontwikkeling van bewustzijn. Onze ritus zet ons ook tot deze basale opdracht aan. De Meester zendt ons heen om van die geestelijke ontwikkeling in de vormenwereld in het westen in handel en wandel te getuigen.

Muziek en het dichterlijke woord zijn de kunstvormen, die bij uitstek geschikt zijn om ontwikkelingsprocessen te beschrijven. De bouwkunst, beeldhouwkunst en schilderkunst zijn vanwege de nauwelijks aanwezige tijdsfactor minder geschikt om ontwikkelingsprocessen uit te beelden. Hun kracht ligt weer ergens anders. Het zijn juist de muziek en het dichterlijke woord, die ons bewust en onderbewust, in hoofd en hart, kunnen voeden waar het ontwikkeling betreft. Daarom passen juist deze kunstvormen zo natuurlijk bij het doel van onze ritus. Afzonderlijk werkt het klinkende woord in de tekst van het ritueel, de muziek in het instrumentale bouwstuk. Gecombineerd in vocale bouwstukken of – wat naar mijn overtuiging meer zou moeten gebeuren – in broederlijk gezang in de broederketen.

Een ‘chemisch huwelijk’ tussen woord en muziek

Voortbordurend op de gedachte, dat het dichtelijke woord en de muziek nauw verwant zijn, omdat ze beide zo geschikt zijn om ontwikkeling uit te drukken, en de erkenning, dat schoonheid van waarheid getuigt, zou je tot heel veel stellingen over de vormgeving en uitvoering van onze rituelen kunnen komen. Eén en ander geeft namelijk aan, dat rituaalteksten van schoonheid moeten getuigen en rituaaluitvoeringen alleen maar optimaal van waarheid kunnen spreken, als ze ook mooi worden uitgevoerd.

En daar vooral de kunsten hetzelfde nastreven als de ritus en van gelijke orde zijn, kunnen muzikale intermezzi vanwege die zielsverwantschap in hoge mate bijdragen aan het doel van de rituaalbeleving. Sterker nog, het ritueel en zijn uitvoering moeten in allerlei opzichten aan de eisen van de (muziek)dramatische kunsten voldoen. De rituaalteksten moeten ‘muzikaal’ klinken. Muzikale bouwstukken moeten ‘spreken’ van de sfeer waarin de ritus zich bevindt en van de reizen, die we gaan.

De juiste timing, cadans, intonatie en het juiste tempo bij het voordragen van de teksten, het natuurlijk en vloeiend in elkaar over doen gaan van de onderdelen van de rituele handeling, het zijn allemaal elementen die van muzikaliteit moeten getuigen. Ze zijn naar mijn overtuiging van een veel grotere invloed op de beleving van onze ritus dan wij doorgaans denken. En menige broeder en menig collectief van officianten zou in dat opzicht veel meer kunnen presteren, dan zij zichzelf toedichten. Gemakzucht en zelfonderschatting spelen ons daarbij vaak parten. Hoe denkt u bijvoorbeeld, dat een muzikaal mens een ongelijke herhaling van de drieslag ervaart? En als u zo’n ongelijke herhaling niet bewust stoort, doet hij dat onderbewust ongetwijfeld wel. Als een tekst met haperingen wordt voorgelezen is de muziek er uit en de werking grotendeels kapot.

Omgekeerd moeten naar mijn overtuiging de muzikale bouwstukken zo functioneel mogelijk worden gekozen. Ze moeten een eenheid met het ritueel vormen en als schakel naadloos in de voortgang van de ritus passen. Daarbij is het zinvol een scherp onderscheid te maken tussen sfeer creërende muziek en muzikale bouwstukken, die een gedachtenwereld met zich brengen, die verband houdt met die van het ritueel. Of die gedachtenwereld van de muziek door de broeders bewust of alleen onderbewust wordt ontvangen is niet zo belangrijk. Als wat achter die schoonheid schuil gaat maar past bij het dramatische gebeuren, waarin het ritueel ons op dat moment meeneemt. Natuurlijk is dit ideaal niet eenvoudig realiseerbaar, maar het moet wel ons streven richten.

Niemand heeft de menselijke zoektocht zo met het dramatische woord weten te treffen als Shakespeare. Maar zelfs deze grote meester van het woord verlangt menigmaal in zijn stukken muziek, omdat – zoals hij zelf zegt – het woord op vele momenten ontoereikend is geworden.

Hiermee ben ik bij de essentie van deze beschouwing gekomen. Het woord zal in onze rituaaluitvoeringen natuurlijk verreweg de belangrijkste rol toebedeeld blijven. Maar we zouden naar mijn overtuiging het muzikale element veel meer aandacht moeten geven. Een soort ‘chemisch huwelijk’ tussen het mannelijke woord en de vrouwelijke muziek, waarbij woord en muziek van elkaar getuigen, zou de betreffende Muze gelukkig maken en zij zou ons overeenkomstig veel meer kunnen inspireren.

Wij kennen geen werken van tragedieschrijvers vòòr Aischylos, maar diverse mystici hebben erop gewezen dat tragedies van nog oudere datum de dramatisering vormden van de esoterische kennis van de ingewijden en dat we in de werken van Aischylos, Sophokles en Euripides daar de laatste sporen van kunnen aantreffen. Wat voor de massa een kijkspel was, vormde voor de ingewijden een dramatisering van hun grote weten. En alle kunsten werden in vereniging aangewend om die universele wijsheid dramatisch vorm te geven. Dat woord en muziek daarbij de belangrijkste disciplines

waren, is zeer waarschijnlijk. Het is vanuit deze mystieke gedachte dat mysticus-dichter-componist Richard Wagner tot het begrip 'Gesamtkunstwerk' kwam, waarin alle kunsten verenigd moesten dienen om de levensweg der mensheid te dramatiseren, zoals die in hoofdlijnen in mythen en legenden wordt beschreven. Vanuit die gedachte komt onze ritus ook in een veel grotere traditie te staan dan wij doorgaans aannemen.

De noodzakelijke moed tot idealisme

Als vrijmetselaren zoeken we de weg, die leidt tot het beoefenen van de Koninklijke Kunst. Een hoog, in feite praktisch onhaalbaar ideaal, maar wel richtinggevend voor de weg, die we menen te moeten gaan. Talloos zijn de struikelblokken en drukken op het hart, die we van binnen en van buiten uit op deze zoektocht ondervinden. Al die ervaringen drukken hun stempel op de mens die we zijn. En voordat we het weten belasten ze onze ziel zodanig, dat we bezwaard en geremd door 'valse emoties, oordelen en dogma's' ons idealisme verliezen. Zo worden de grootste vijanden geboren van een open en vrije levenswandel, die we juist nodig hebben om de weg tot de Koninklijke Kunst te gaan. Cynisme, zelfonderschatting, hoogmoed, angsten, gebrek aan vertrouwen in de Opperbouwmeester en onze medemens, het zijn allemaal aartsvijanden van het idealisme, dat onontbeerlijk is op de gestelde weg naar het licht.

Dat idealisme betreft alle niveaus, waarin de Koninklijke Kunst van ons wordt gevraagd: in de wijze waarop we ons tot het oosten richten en trachten de hoogste inspiratie te ontvangen, en in het westen waar we in de grootste verdichting hebben te arbeiden.

Geloof, hoop en liefde zijn prachtige trefwoorden, die in dezelfde richting wijzen. Maar in deze gedachtegang wil ik liever het woord idealisme gebruiken, omdat velen daarin door hun levenservaringen geblokkeerd zijn, terwijl onze grote dichters en componisten daar juist zo van getuigen. Voor mij ligt in de combinatie van het immens hoge, geïnspireerde levensinzicht en het absolute idealisme, dat de grote dramatici en componisten aan de dag leggen, hun grote waarde. Ik heb in verscheidene artikelen ook beargumenteerd, waarom ik meen hen als 'de ingewijden in cognito' van onze cultuur te moeten zien. Zij wijzen ons op een unieke manier de weg naar het licht. De ongekende kracht, rotsvaste overtuiging en het niet door tegenslagen te breken idealisme, waarmee struikelblokken en drukken op het hart geïncasseerd en verwerkt worden, getuigen van dezelfde geest, waartoe de ritus ons oproept. Want hij roept ons niet alleen op om wijsheid te ontdekken, maar ook om die wijsheid in handel en wandel in de praktijk te brengen. De ritus laat geen twijfel toe over de realiseerbaarheid daarvan. De grote verwantschap tussen onze ritus en vele (muziek)dramatische en muzikale werken ligt dus niet alleen in het feit, dat ze ontwikkelingswegen verbeelden. Beide verheffen ons ook naar een bewustzijnsniveau, waar twijfel, fatalisme en cynisme niet meer kunnen bestaan. Dit idealisme is van een immense betekenis. Het is voor ons niet alleen een riem onder het hart in ons huidige leven en in deze wankele wereld. De rotsvaste overtuiging, de utopische weg te kunnen gaan zal zich ook doen kennen als één van de belangrijkste kenmerken van de nieuwe tijdgeest. Daarin ligt hun beider actualiteit en toekomst. Het is dit absolute idealisme, waarin onze ritus en de grote symbolische (muziek)dramatische werken en vele grote composities wezenlijk verschillen met de filosofie.

Verfijning, veredeling en vergoddelijking in een kosmische werkplaats

Ik wil de filosofisch geïnteresseerden onder u niet kwetsen, maar wel voor mijn overtuiging uitkomen, dat alles wat de toneelstukken van Shakespeare, de muzikale werken van Bach, Mozart, Beethoven, Wagner of Bruckner, en wat dichters als Goethe, Schiller of Von Hofmannsthal hebben voortgebracht van een principieel hogere orde is dan wat de filosofen aan gedachten hebben ontwikkeld. En het verschil ligt niet alleen in het feit, dat kunstwerken tot hoofd en hart spreken en de filosofie grotendeels alleen tot

het hoofd. Het ligt ook in het feit, dat de gedachtenwereld, die in dit soort grote muzikale en dramatische kunstwerken symbolisch verscholen ligt, wezenlijk verder reikt. Ongecompliceerd, kort door de bocht, maar met een grote kern van waarheid meen ik te mogen stellen: de filosofen zoeken nog, waar geïnspireerde kunstenaars als hiervoor genoemd reeds weten. Ik beweer niet dat de laatsten niet meer zoeken – de zoektocht houdt nooit op – maar hun zoeken begint op een hoger plan. Van het eerder besproken onbetwistbare idealisme en goddelijke levensdoel getuigen de filosofen maar zelden.

Voor vrijmetselaren reikt de werkplaats des levens van het azuren gewelf bezaaid met sterren tot aan het middelpunt der aarde en naar alle windstreken, als ook tot in de totaliteit van zijn eigen binnenste. Of, zoals het van oudsher heet, onze werkplaats is zowel de macro- als de micro-kosmos. Onze ritus houdt ons naar mijn overtuiging een holistisch wereldbeeld voor, dat tegelijkertijd onze enige en ultieme werkplaats is. Het feit, dat ons het perspectief wordt aangereikt, dat we ons als passer en winkelhaak in heelheid met de Bouwmeester van dit immense holistische, kosmische Al kunnen verenigen, wijst in diezelfde richting.

Het is zo opvallend hoe de grote dichters en componisten bijna consequent de mens de mogelijkheid tot verfijning, veredeling en bovenmenselijke vermogens toedichten. Ook daarin ligt weer die overeenkomst met onze ritus, die op zoveel manieren verwijst naar een bovenmenselijk, ‘goddelijk’ perspectief. Het aantal muzikale werken, dat ons naar deze hoogten tracht mee te voeren, mag dan numeriek niet zo groot zijn, maar het geloof, de kracht en de inspiratie, die van die paar werken uitgaan zijn overweldigend en kunnen de beleving van onze ritus, die hetzelfde nastreeft, ongelooflijk verdiepen en verhogen. Ook hierin ligt een bijna principieel verschil met wat filosofen ons te bieden hebben.

Maar het allergrootste en belangrijkste verschil met de filosofie en de grootste overeenkomst met onze ritus ligt in het feit, dat de hier bedoelde kunstwerken de strijd des levens beschrijven. Zij kunnen ons geleiden bij het overwinnen van de struikelblokken en de drukken op het hart. Zij leren ons de mechanismen in ons zielenleven. Zij geven ons een mystieke kijk op het wezen van de mens en zijn diepste roerselen in wisselwerking met alle leven om hem heen. Ze beschrijven in een veel groter en meer omvattend verband de kosmische wetten van op- en neergang, wisselwerking, ontwikkeling van bewustzijn en levensvormen, enz., enz.. Geen filosoof, ook geen Plato, bereikt de diepten en nuanceringen, waar de hiervoor genoemde kunstenaars toe zijn gekomen.

Sfeer bepalende muziek en inwijdende muziek

Alvorens over te gaan tot het geven van voorbeelden van muzikale werken of fragmenten, die de rituaalbeleving wezenlijk zouden kunnen verrijken, lijkt het mij zinvol het onderscheid te maken tussen sfeerbepalende en inwijdende muziek. Beide kunnen een zinvolle en mooie bijdrage leveren. Ze zijn echter wezenlijk verschillend in hun werking. Een preludium van Bach, voorafgaande aan een fuga, is sfeerbepalend. Het opent als het ware de muzikale ruimte, waarin vervolgens het levensproces, dat de fuga beschrijft, zich kan gaan voltrekken. Die fuga is als een embryonaal groeiproces te zien, waarin vanuit één enkele cel zich door vermeerdering een geheel weefwerk ontwikkelt, dat als het ware bij het slotakkoord tot levensvatbare geboorte komt. Van tegenstellingen, die van levensstrijd getuigen, spreekt de fuga eigenlijk nog niet. Dat in tegenstelling tot de hoofd- of sonatevorm, waarin het eerste en soms ook laatste deel van een symfonie of sonate is getoonzet. Daar is sprake van tegengestelde thema's en dus van de strijd des levens, die op de geboorte volgt. Het is ook niet zonder betekenis, dat deze muzikale vorm later is ontstaan dan de fuga.

Maar luisteren we bijvoorbeeld naar de jaargetijden van Vivaldi of *La Mer* van Debussy, dan bevinden we ons in de sfeer van de natuur. Een Broeder van Talent moet zich primair de vraag stellen of hij voor een bepaald moment in het ritueel sfeer bepalende muziek moet kiezen of een fragment, dat van ontwikkeling spreekt of ons geleidt bij de strijd des levens op weg naar inwijding. Ik zal me in het volgende beperken tot voorbeelden van deze laatste groep.

Voorbeelden

Om met de voor vrijmetselaren zo vertrouwde *Die Zauberflöte* van Schikaneder en Mozart te beginnen. Sarastro's aria *O Isis und Osiris* is volmaakt geschikt om vlak voor de eerste reis ten gehore te brengen. Sarastro's tweede aria *In diesen heiligen Hallen* spreekt van de hartsgesteldheid van de ingewijden en kan in ieder ritueel worden ingepast. De zogenaamde *Bildnisaria* van Tamino onthult niets minder dan het hoogste levensdoel. Prinses Pamina, de dochter van de scheppende en vormgevende krachten, is als de bouwtekening, die de Opperbouwmeester van ons wezen heeft gemaakt. Haar te vinden, te bevrijden en met onwankelbare liefde in het leven gestalte te geven, is het hoogst denkbare levensdoel. Dat ontdekt Tamino in deze aria. Het ogenschijnlijk zo simpele duetje tussen Pamina en Papageno *Bei Männern welche Liebe fühlen* beschrijft niets minder dan wezen en werking van de liefde op geestelijk en fysiek niveau en voert tot de vergoddelijking van de mens.

In het openingskoor van Mozarts Vrijmetselaarscantate *Dir, Seele des Weltalls* wordt ons voorgehouden hoezeer vruchtbaarheid, warmte en licht afkomstig zijn van de ziel van onze wereld, de zon. Beethovens lied *Die Ehre Gottes in der Natur* bezingt op een andere manier onze werkplaats, die reikt tot aan het azuren gewelf bezaaid met de eeuwige en ontelbare sterren. In Wagners *Parsifal* klinkt in de derde acte de betoverende melodie van de *Blumenaue*. Parsifal is meester des levens geworden en brengt daarmee alle leven zijn verlossing en hoogste bloei. Waar de mens de natuur niet meer vertreedt, kan ze zich in al haar schoonheid ontvouwen. Over het thema van het milieu en de samenhang tussen alle leven gesproken.

Hoe groter het bewustzijn van de mens, hoe meer hij de oneindigheid van het mysterie ontdekt. Daarom moeten we de devotie weer terug krijgen. Niet in zijn oude, onderdanige vorm, maar als getuigenis van groeiend ontzag voor het mysterie, als gelijkwaardig complement naast ons groeiende zelfbewustzijn. Er zijn zoveel mogelijkheden in de muziekliteratuur om 'gezonde' devotie, los van associaties met kerkinstituties of kerkelijke dogma's in de werkplaats te laten klinken. Ik geeft één voorbeeld: de lofzang uit de liturgie van de heilige Johannes Chrysostomos van Rachmaninov "U bezingen wij, U prijzen wij, U danken wij, O Heer, en tot U bidden wij, onze God."

Onze ritus houdt ons voor, dat we ons als passer en winkelhaak met de Opperbouwmeester kunnen verenigen en daardoor heilheid, heiligheid kunnen bereiken. Daarmee wordt de mogelijkheid tot wisselwerking met de Opperbouwmeester aangegeven. In afdalende zin kan die wisselwerking door inspiratie van de Muze tot iedere mens komen. Het voorspel tot Wagners opera *Lohengrin* beschrijft niet alleen treffend, maar ook met een overweldigende schoonheid hoe inspiratie vanuit hemelse hoogten tot in ons dagbewustzijn kan afdalen en ons geheel kan vervullen.

Logica en symmetrie – het zijn kosmische wetten – vereisen zo ook een bewustzijnsstroom in opgaande zin. (de twee trajecten, waar het cyclische proces uit bestaat, dat ik aan het begin van deze beschouwing beschreef) Zoals wij leven door en vanuit het goddelijke Woord, zo voedt alle leven omgekeerd door zijn levenservaringen weer de Opperbouwmeester. Het onderhouden van die verbindingsweg, die wij als aardse mensen niet kunnen gaan, wordt in allerlei culturen aan geestelijke hiërarchieën

toegekend. Er zijn vele componisten, die een *Sanctus* hebben geschreven, dat muzikaal veel verder reikt dan Christelijke dogmatiek. Een prachtig voorbeeld, waarin niet de gelovigen zich tot de Allerhoogste en zijn engelscharen richten, maar waarin de Engelscharen zelf zingen en ervan getuigen hoezeer zij die verbindende schakel tussen de mens en de Opperbouwmeester vormen, is het prachtige openingskoor uit Arrigo Boit's opera *Mefistofele*: "*Ave Signor degli angeli e dei santi*," – "*Gegroet Heer der engelen en der heiligen*,". Dit soort muzikale fragmenten kunnen zo verheffend werken bij de bewustwording van de reikwijdte van onze werkplaats en de immense samenhang, waarin wij met andere energieën en de Opperbouwmeester onze arbeid verrichten.

Ondergedompeld als wij mensen zijn in de aardse verdichting met al zijn zwaarte, verleidingen en pijn, zoeken we verlossing in de Koninklijke Kunst. Die hebben we in het ondermaanse westen te beoefenen. Mozart laat eigenlijk altijd in zijn muziek horen hoe het mogelijk is, ondanks die onderdompeling in de aardse verdichting, toch de vrijheid te bewaren. Dat geldt niet voor Beethoven. Beethoven is de grote vechter, die eerst vastgenageld in de verdichting met al zijn ogenschijnlijk uitzichtloze zwaarte, vervolgens met een niet aflatend doorzettingsvermogen laat zien hoe we ons er toch altijd weer triomferend uit kunnen bevrijden. En tenslotte is daar in deze traditie Bruckner, die als geen ander zijn innerlijke weg van vallen en opstaan naar de vereniging met God muzikaal beschrijft. In zijn symfonieën wekt hij in een ongelooflijke verhevenheid ontzag voor het mysterie en tegelijkertijd voor onze opdracht en mogelijkheden als mens. Het is die tot in fysieke klank vormgegeven verhevenheid, die ons in zijn betoverende schoonheid de gelegenheid geeft iets te bevroeden van het toch zo moeilijk voorstelbare visioen van de vereniging met de Opperbouwmeester.

Natuurlijk is het onmogelijk om een deel van deze symfonieën, laat staan de gehele symfonie tijdens een rituaalopvoering te laten horen. Maar de expositie van een eerste deel – als probleemstelling – een langzaam deel, gedeeltelijk – ter meditatie – of het slot van het laatste deel – als visioen van overwinning – kan indrukwekkend zijn. De Broeder van Talent moet dan alleen wel goed weten waar en hoe hij afbreekt of inzet, al dan niet met in- en uitfaden. Dat moet met verfijning gebeuren, anders gaat de beleving juist in één keer weer kapot.

Nog enkele suggesties: De expositie van het eerste deel van Mozarts *Hafner-symfonie*. We betreden met de zich openende octaaf en de direct klinkende ritmische figuur een nieuwe wereld met zijn eigen energie, waarmee wij ons met onze energie kunnen verbinden. Dat is precies wat we bij iedere inwijding doen. De expositie van het eerste deel van Mozarts Jupiter-symfonie, die laat voelen hoe Mozart ondanks alle zwaarte van de verdichting vrij en krachtig blijft. De expositie van het eerste deel van Beethovens 5^e symfonie, waarin het noodlot toeslaat. En vervolgens het prachtige, meditatieve tweede deel, waarin we met uiterste zelfbeheersing de greep van het noodlot op ons leven onder ogen durven te zien en proberen te doorgronden vanuit de vaste wil er uit te komen. En zo ook het gevecht in het eerste deel van zijn 9^e symfonie, dat aan de triomf "*Alle Menschen werden Brüder*" in het laatste deel vooraf gaat. En dan Bruckner, die ons aan het begin van zijn 4^e symfonie oproept de kwint van de persoonlijkheid te doorbreken, waardoor immense, stuwende, ongekende energieën blijken vrij te komen. De wijze, waarop we aan het begin van zijn 7^e symfonie worden meegetrokken om ons te verheffen, is magisch. Om maar te zwijgen van de coda – de afsluiting – van zijn 4^e of 8^e symfonie, waarin we een verhevenheid kunnen beleven, die maar weinigen ooit in hun leven hebben bevroed. Het zijn slechts voorbeelden uit een onafzienbare schat aan mogelijkheden.

Afgezien van de principiële vraag of de nieuwe tijd niet van ons vraagt om het masculiene karakter van onze orde te verlaten, neem ik aan, dat iedere broeder het met mij eens is, dat we primair mens zijn met een vrouwelijk en een mannelijk wezensaspect. Die aspecten zijn tegengesteld in lading en gelijkwaardig. De man zal ten minste evenveel, zo niet meer aandacht aan zijn overschaduwde innerlijke vrouwelijke aspecten moeten geven om volkomen mens te worden. Het omgekeerde geldt natuurlijk voor de vrouw. Er zijn zoveel prachtige vrouwelijke gestalten in de operaliteratuur, die ons vanuit het eenzijdig mannelijke tot het menselijke, ja tot het heilige kunnen wekken, wat we tussen passer en winkelhaak veronderstellen. Als Agathe in *Der Freischütz* van Carl Maria von Weber in de gewijde, meditatieve toonsoort As-groot haar aria “*Und ob die Wolke sie verhüllen*” zingt, roept onze eigen innerlijke, vrouwelijke stem ons op rotsvast te geloven, dat het licht altijd in de duisternis schijnt. Als in dezelfde tot inkeer oproepende toonsoort Elisabeth in Wagners *Tannhäuser* “*Almächt'ge Jungfrau, hör mein Flehen!*” zingt, laat de muziek ons voelen, dat het om veel meer gaat dan een naïeve Mariaverering. Het intense streven de hoogste innerlijke reinheid te verwerven is voorwaardelijk voor de hoogste inspiratie. Wat te denken van het lied *Zueignung* van Richard Strauss? Op hoeveel manieren verloochenen we niet onze diepste ziel door in een slurpende zucht naar vrijheid - als *Freiheit Zegger* - onder het mom van liefde door het leven te rennen. Hoe bevrijdend en heelmakend kan dan niet de amethistenbeker zijn, die onze ware ziel ons kan reiken. En dan het adembenemende slot van de eerste acte van het diepzinnigste muziekdrama van de 20^e eeuw, *Die Frau ohne Schatten* van Hugo von Hofmannsthal en Richard Strauss. Drie Nachtwakers zingen “*Ihr Gatten in den Häusern dieser Stadt, liebet einander mehr als euer Leben*”. Ultieme gedachten over de liefde zingen deze nachtelijke geleiders uit, waarbij al het ongeboorene wordt betrokken en het leven slechts een dienaar blijkt om de liefdesband tussen alle leven te ontdekken. Er is geen theaterwerk, waarin het publiek verstillde de pauze in gaat. En tot slot, als we onze gestorven broeders herdenken en stil staan bij de drempel, die ons van gene zijde scheidt en – voor zover mogelijk – onze gedachten laten gaan over het wezen van het Eeuwig Oosten, dan kan *Isoldes Liebestod* uit Wagners *Tristan und Isolde* ons magisch geleiden. Dichterlijk en muzikaal kunnen we een moment “*onbewust, in hoogste gelukzaligheid verzinken in het van de wereldadem zuchtende Al*”. Dichterlijk-thematisch en muzikaal een absoluut hoogtepunt in onze muziekcultuur.

Enkele inleidende woorden als rituaaltekst ingevoegd

Mocht een broeder van talent zich door mijn ideeën geïnspireerd voelen, dan heb ik nog de volgende suggesties.

Als u kiest voor vocale muziek, zou de beleving in hoge mate bevorderd kunnen worden, als de broeders de tekst tevoren op hun stoel zouden aantreffen. Bij instrumentale werken zou zelfs een enkel trefwoord, dat de keuze motiveert, zinvol kunnen zijn. Als die inleidende woorden door de Achtbare Meester zouden worden uitgesproken, worden ze een organisch deel van het ritueel. Ik suggereer beslist geen lange inleidende betogen, in tegendeel. Dat zou averechts werken. Maar als de broeder van talent daar enigszins toe in staat is, zou een enkel richtinggevend woord voor de muzikaal onervaren broeder welkom kunnen zijn. Het gaat hier alleen om een muzikaal-filosofische suggestie om de ritueelbeleving te verrijken. Hier passen beslist geen feitelijkheden over stuk, componist en uitvoerenden. Die informatie moet pas na afloop bij het broedermaal worden gegeven. En laten we nu niet meteen weer in de paniek voor dogmatisch opgelegde gevoelens schieten. Vertrouwen in onze medebroeder is bij alle arbeid voorwaardelijk.

De klinkende stem des Meesters bij de arbeid

Het zal u duidelijk zijn, dat er naar mijn overtuiging geen verschil is tussen de ideeënwereld en het doel van deze grote kunstwerken en onze ritus. Ze zijn zielsverwant en putten uit dezelfde eeuwige bron, grotendeels los van iedere religieuze of filosofische stroming. Omdat deze kunstwerken nergens dwingend zijn, maar u alleen in alle vrijheid in uw eigen innerlijke beleving willen beroeren, kunnen ze als geleiders dienen van de vrije, zoekende mens op zijn levensreis. Ze zijn per definitie getuigenissen van de esoterie, de innerlijke, voor een ieder onbetwistbare kennis. Esoterikos is het Griekse woord voor *innerlijk*. Het zijn de Grieken geweest, die aan deze innerlijke kennis van de in hun cultuur van het wereldtoneel verdwijnende ingewijden, deze naam hebben gegeven. Het bouwplan eiste, dat tijdelijk door hoogmoedige gezellen in de rationele Europese cultuur dit universele weten van het wereldtoneel moest verdwijnen. Maar op de Bühne is het verscholen in symboliek en muziek onder ons gebleven. Deze werken getuigen van de kennis van de meesters, de ingewijden in cognito. Hun werken zijn ware meesterwerken. Wat kan er mooier zijn dan hun klinkende stem te vervlechten met onze ritus.

Maarten Zweers (1948, Delfts ingenieur, zanger, 10 jaar theaterdirecteur, theaterbelichter, al meer dan 20 jaar zelfstandig muziekdramaturg) heeft een internationale ervaring van meer dan 30 jaar met het geven van voordrachten over muzikale en symbolische (muziek)dramatische werken.

De essentie van zijn arbeid ligt in de brug die hij slaat tussen deze werken, oude esoterische kennis en actuele thema's op het gebied van religie, wetenschap en maatschappij. Het is zijn streven om oude esoterische kennis op een logische, samenhangende wijze in de geest, taal en exacte denkwijze van de nieuwe tijd te vertalen en daardoor voor het dagbewustzijn toegankelijk te maken. Zijn voordrachten zijn altijd een vermenging van gesproken woord en muziek.